

En hybrid mellan större- och vittryggig hackspett i Uppsala

Gustaf Aulén

På förmiddagen den 2 mars 1978 meddelade Bjarne Pettersson och Martin Tjernberg mig att en vittryggig hackspett med avvikande utseende hade observerats vid Gamla Uppsala. Till sammans med Börje Pettersson besökte jag samma eftermiddag lokalen och lyckades påträffa fågeln i ett bestånd av bl.a. alm, ask och lönn, strax öster om gravhögar.

Då satt fågeln sovande, starkt uppburrad på kronstammen av en alm. Ena sidans vita skulderfläck syntes och vi avfärdade fågeln som en större hackspett samt fortsatte sökandet i dungen. Från en annan vinkel till den sovande spetten observerade vi att den även hade vit bakrygg av samma typ som vittryggig hackspett. Den vita fläcken föreföll bakifrån sett vara förbunden med de vita fläckarna på skuldrorna och det hela bildade ett vitt "U". Fågeln kunde sedan noggrant studeras under en knapp timme (kl. 15-16) varvid vi tecknade av den samt gjorde en dräktbeskrivning (se nedan).

Oroade av oss klättrade spetten upp längs stammen, fläkte loss några barkflagor och fortsatte slutligen upp i en torr toppgren. Där satt den stilla någon minut, tvärs på grenen som en tätting, varvid det syntes att den hade skarpt avgränsade röda undre stjärttäckare som en större hackspett. Då fågeln lyfte flög den de första 5-6 bägarna med större hackspettens mera tvära, kortbågade och stegrande flykt men sedan gled den över i en flykt som mera liknade vittryggiga hackspettens med brant stigning följt av flackare och längre bägar. Påföljande dag besökte Ulrich Jessen och jag åter lokalen i hopp om att kunna fotografera spetten, men den kunde då inte återfinnas.

Att det verkligen var en hybrid mellan större och vittryggig hackspett som vi såg stöder jag fr.a på de äldre beskrivningar av hybrider mellan dessa båda arter som finns (tre fynd vilkas utseende beskrivs nedan).

En av de två taigasångarna som ringmärktes hösten 1978.

FRÄMMANDE KONTROLLER

Trädgårdsångare (Sylvia borin)

STOCKHOLM

2.646.455 2K+ 05.06.78 Skoge 56.55N/18.11E, Sundre, Gotland

x 28.09.78 Svenska Högarna.

Svartvit flugsnappare (Ficedula hypoleuca)

STOCKHOLM

1.877.851 pull 26.06.76 Sisnackajärvi 67.56N/23.37E, Norrbotten

v 1K+ 15.05.77 Svenska Högarna

Domberre (Pyrrhula pyrrhula)

HELSINKI

J 410.443 1-v 12.10.77 Lågekär 59.50N/19.56E, Lemland, ÅLAND, FINLAND

v 15.10.77 Svenska Högarna

REFERENSER

Andersson, G. 1978. Föreningens vetenskapliga verksamhet. Ålands fågel- skyddsförening 1927 - 1977. Mariehamn.

Bergman, G. 1976. Vogelzugstudien und Migrationsprobleme in Finnland. Ornis Fennica 53:107-114.

Hedenstierna, B. 1978. Svenska Högarna - utpost mot öster. Stiftelsen

Stockholms Skärgård, Årskrift 1978.

Hedren, S. 1975. Det häckande beståndet av sillgrissla *Uria arctica* i Öster-

sjön. Vår Fågelvärld 34:43-52.

BILL DOUHAN Grindvägen 34c, 761 00 Norrtälje

ARNE LUNDBERG Rundelsgr. 3, 752 21 Uppsala

DRÄKTBESKRIVNING AV UPPSALAFÅGELN

Fågeln vid Gamla Uppsala uppvisade tydliga karaktärer vilka pekade mot såväl vitryggig som större hackspett. De viktigaste av dessa sammanfattas här i punktform.

- 1) Vita skulderfläckar som hos större hackspett, dock något mindre.
- 2) Ordentligt vit bakrygg (enstaka mörka tvärband) som var förbunden med de vita skulderfläckarna. Sett bakifrån bildade de tillsammans ett vitt "u".
- 3) Undre stjärtteckarna klart röda med en skarp kant mot buken som hos större hackspett.
- 4) Framryggen helsvart utan någon eller några vita fläckar vilket ibland kan observeras hos vitryggig hackspett.
- 5) Pannan var ljus medan främre hälften av hjässan var svart. Röd bakre hälft av hjässan (mera jämförbart med det röda på hjässan hos en hane av vitryggig hackspett än större hackspettens röda nackfläck. Svart nacke.
- 6) I huvudets teckning syntes tydligt att det tillbakalöpande svarta strecket ej hade någon kontakt med det svarta i nacken (vitryggkaraktär).
- 7) Kroppssidorna var svagt streckade (större hackspetten är här ostreckad till skillnad från vitryggen).
- 8) Näbben verkade förhållandevis lång och gav tillsammans med huvudet mer intryck av vitryggprofil än av större hackspett.

BESKRIVNINGAR AV ÖVRIGA KÄNDA HYBRIDFYND I SVERIGE

HYBRID FRÅN TRAKTEN AV DALBY, SKÅNE 1919. FÖRVARAS PÅ RIKSMUSEET. HANE.
Uppgifterna från Koltsoff (1920).

- 1) Vita skulderfläckar som hos större hackspett, dock något mindre.
- 2) Bakryggen vit, starkt uppblandad med svarta fläckar och tvärband.
- 3) Bukens mittre del blekt rödaktig. Färgen bakåt mera mättad dock utan att nå samma intensitet som hos större hackspett.
- 4) Övre hälften av ryggen svart.
- 5) Huvudet ovan, nacken och bakre delen av hal-sen svarta. På bakre delen av hjässan fanns en stor karmosinröd fläck med otydlig kant framåt. Den var något ljusare i färgen än den röda nackfläcken hos hane av större hackspett. Pannan gråaktigt vit.
- 6) Från näbbröten gick ett svart band längs huvudets sidor vilket flöt ut i en fläck mot det svarta i nacken, dock utan att nå kontakt.
- 7) Från en bild i uppsatsen ser man att kroppssidorna är streckade, dock ej lika starkt som hos vitrygg.
- 8) Näbb av större hackspettkaraktär (svenska större hackspettars näbb längd varierar i allmänhet mellan 27-29 mm medan motsvarande mått för hanar av vitryggig hackspett är 36-38 mm). Näbb längd (till pannan) hos Dalbyfågeln: 32 mm.

HYBRID FRÅN BETTNA, SMÅLAND 1940. FÖRVARAS PÅ ZOOLOGISKA MUSEET, UPPSALA. HONA. Egen beskrivning.

- 1) Stora vita skulderfläckar som hos större hackspett.
- 2) Skulderfläckarna går ihop med en vit bakrygg som dock ej är rent vit utan vattrad med svarta streck.
- 3) Röd färg på undre stjärtteckarna som hos större hackspett. Det röda har en skarp gräns mot buken.
- 4) Helt svart framrygg utan vita "spots" (ses ibland hos vitrygg).
- 5) Svart nacke och hjässa. Panna smutsvit.
- 6) Mustaschstreck fram till näbben. Det mot nacken tillbakalöpande bandet har ej kontakt med den svarta nacken.
- 7) Kroppssidorna streckade som hos vitrygg (tydligare hos detta ex. än följande).
- 8) Näbbkaraktär som större hackspett. Näbb längd: 31.5 mm

HONA. Egen beskrivning.

- 1) Stora vita skulderfläckar, i det närmaste lika stora som hos större hackspett.
- 2) Skulderfläckarna går ihop med en vit bakrygg som dock ej är rent vit utan vattnad med svarta streck.
- 3) Större hackspettens röda färg under stjärttäckarna med en skarp gräns mot buken. Bröstets grundfärg är svagt rodnande som hos större hackspett, ej kritvit som hos vitrygg.
- 4) Helt svart framrygg utan vita "spots".
- 5) Smutsvit panna med svag röd anstrykning, därbakom svart. Från nära hjägsans mitt och bakåt, rött med litet gråton i. Svart nacke.
- 6) Mustaschstreck fram till näbben medan det mot nacken tillbakalöpande strecket ej hade kontakt med den svarta nacken (vitryggkaraktär).
- 7) Kroppsidorna streckade som hos vitrygg, dock ej fullt lika mycket.
- 8) Näbbkaraktär som större hackspett. Näbbålgd: 35.4 mm.

GEMENSAMMA HYBRIDKARAKTÄRER

Om vi gör en jämförelse mellan dessa tre hybrider och Uppsala-fågeln finner man att dräktdetaljer tycks vara genomgående för de fyra exemplaren. Alla fåglarna hade röda undre stjärttäckare av större hackspett-typ, klart röd med en skarp gräns mot den ljusare buken (Dalbyfågeln dock något ljusare). En gemensam karaktär är vidare kombinationen mellan vita skulderfläckar (större hackspett) och vit bakrygg (vitryggig hackspett). Skulderfläckarna varierar något i storlek och den vita bakryggen har i några fall åtskilliga svarta fläckar och tvärband.

En tydlig vitryggkaraktär som är genomgående är de tillbakalöpande svarta strecken på huvudets sidor som inte har någon kontakt med det svarta i nacken. Hela huvudsidan blir därmed

av vitryggmodell.

Hanarna (Dalby, Köping och Uppsala) har samtliga det röda på huvudet begränsat till bakre delen av hjässan. Det ger dock inte intryck av att vara en nackfläck som hos större hackspett.

De tre tillvaratagna hybriderna uppvisar en näbbtyp som, i längd, ligger någonstans mellan större och vitryggig hackspett, vid en hastig blick mer lik en större än en vitryggs näbb vilket möjligen beror på den breda näbbbasen. Uppsala-fågeln näbb, som ju bara sågs under fältförhållanden, gav ett intryck av att vara förhållandevis lång och kraftig.

EN HYBRIDHÄCKNING ?

Denna iakttagelse från en häckning av vitryggig hackspett i södra Värmland rapporterades mig av Gunnar Nyquist (i brev). Han följde, den 12.6 1962, en hel dags matningar varvid han konstaterade att hanens teckningar var en smula förbryllande.

" Hanen hade nämligen vita fläckar på vingarna, precis på samma sätt som större hackspetten har. Detaljer som talar för att det verkligen var fråga om en vitryggig hackspett var att hanen hade vit rygg och teckningen på huvudet, vilka överensstämmer med litteraturen. Möjligen kan det vara fråga om någon slags bastard mellan större och vitryggig hackspett, men det verkar ytterst osannolikt, eftersom artbastarder brukar vara sterila, vilket ju icke var fallet med denna fågel som hade bo med ungar. Honans teckning var helt som en vitryggig hackspetts".

I denna beskrivning förekommer två viktiga karaktärer som går igen från de tidigare beskrivna hybridspettarna, nämligen närvaron av både vita vingfläckar och vit bakrygg samt att det tillbakalöpande svarta bandet på huvudsidan ej hade kontakt med det svarta i nacken. Detaljer om den exakta utbredningen av det röda på huvudet, färgen på undre stjärttäckarna, och streckningen på kroppsidorna finns ej att tillgå. Det förefaller rimligt att tro att även denna individ var en hybrid även om en mer detaljerad studie av dräkten varit önskvärd. Om så var fallet skulle alltså denna individ ha häckat med lyckat resultat med en av moderarterna.

Svensk fågelatlas i Uppland 1978

Mats Edholm

Projekt Svensk Fågelatlas har i och med det femte inventerings-årets (1978) slut nått exakt halvvägs tidsmässigt sett. För Upplands atlasregion innebär detta att 123 rutor, d.v.s. drygt 25% av alla inom området, färdiginventerats och ytterligare 32 inventerats bristfälligt. Förra säsongens arbetsinsats med 23 helinventerade rutor är ett normalt årsresultat, i det närmaste identiskt med årsgenomsnittet för 1974-77. Målsättningen vid projektets start att erhålla fullständig täckning för Upplands del synes alltså, tyvärr, för närvarande inte möjlig att förverkliga.

Några korta ord om inventeringen! En 5x5 km ruta (=ett ekon. kartblad) inventeras under häckningssäsongen (april-juli). En artlista där varje fågelarts förekomst markeras med ett s.k. häckningsindicium (fastställda kriterier 1-20) uppsättes. Tidsmässigt åtgår 30-40 timmar, fördelat på t.ex 5-8 besök, innan rutan kan anses vara täckt.

I figur 1 redovisas de inventerade rutorna 1974-78. I figur 2 presenteras utbredningen för tretåig hackspett och härmsångare enligt hittills inkommet material. I nedanstående tabell presenteras artantalet fåglar i de olika rutorna.

ANTAL RUTOR	ARTANTAL	ANTAL RUTOR	ARTANTAL
5	1 - 69	24	100 - 109
5	70 - 79	27	110 - 119
20	80 - 89	12	120 - 129
24	90 - 99	6	130 -

Rutorna med högsta artantalet har, knappast överraskande, Hjälstaviken, Vendelsjön, Ledskär, Örskär och Byholma - Skatudden inom sina gränser.

Inför kommande säsong hoppas jag på många nya inventerare och många nyinventerade rutor. För ytterligare information och bokning av rutor kontaktar du Mats Edholm, Johannesbäcksg 48A, 754 33 Uppsala. Tfn 018/25 47 62.

TÄNKBARA ORSAKER TILL HYBRIDISERING

För de flesta fågelarter har, i vilt tillstånd, aldrig hybrider påträffats. Hybridisering kan dock vara mer vanlig inom vissa familjer, t.ex. änder och hönsfåglar.

Hybrider mellan hackspettar är mycket ovanliga. Mest kända är hybrider mellan arter inom det nordamerikanska släktet *Colaptes*. För Europas del finns det enstaka kända fynd av hybrider mellan större hackspett - syrisk hackspett, större hackspett - mellanspott samt gråspett och gröngöling.

Tillbakakorsningar till en av föräldrarterna, vilket eventuellt skulle vara fallet i värmlandsexemplet är mer ovanliga, men förekommer regelbundet bl.a hos två nordamerikanska sångare av släktet *Vermivora* och hos några mexikanska sparvar av släktet *Pipilo*. Bland de senare förekommer vad man kallar hybridsvärmar där hybriderna uppvisar karaktärer från båda föräldrarterna med varierande frekvens (Mayr 1974). Ytterligare fynd från fågelvärlden finns.

Anledningen till hybridiseringen i hackspettfallen skulle kunna vara att den ena arten är sällsynt (i detta fall vittrygg) medan den andra är mycket vanlig (större hackspett). I brist på partners skulle då vitryggiga hackspetten bli mindre nogräknad och para sig med den större. En snarlik förklaring ges av Sylvén (1977) till de konstaterade parbildningarna mellan t.ex. rödstjärt - svart rödstjärt, svartvit - halsbandsflugsnappare och glada - brun glada (se samma författare för ytterligare referenser samt en fyllig diskussion angående hybridisering).

REFERENSER

- Gray, A.P. 1958. Bird hybrids. A check-list with bibliography. Bucks. Kolthoff, K. 1920. Dryobates leucostris (Bechst.) x D. major (Linné). Fauna och flora 50:1-6.
 Mayr, E. 1974. Populations, Species, and Evolution. Harvard.
 Sylvén, M. 1977. Hybridisering mellan glada *Milvus milvus* och brun glada *M. migrans* i Sverige 1976. Vår Fågelv. 36:38-44.

GUSTAF AULÉN Inst. f. Viltekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet, 750 07 Uppsala.